

VILÁGNÉZET ÉS IRODALOM.

Beszéd. Elmondotta: *Németh Antal* a «Napkelet» első irodalmi délutánján.

A VILÁGNÉZET ÉS IRODALOM kapcsolatának kérdését nem elvont nézőpontból veti fel ez a kurta elmefuttatás, hanem mint az élő magyar irodalom mélyen mai életproblémáját kívánjuk vizsgálni, hogy mit jelent világnézetes irodalom, — mi a magyar irodalom célja és feladata ma, — lehetséges-e a szétszakított magyar irodalom egyesítése?

A világnézet: az ember életérzésének, létezésről való gondolatainak, a cselekvésben beteljesülő akarat indítékainak eszmévé finomult végső képlete. Összetevői mögött rejlő erők elevenen lüktetnek az ember minden mozdulásában, cselekedetében, legyen az az önkifejeződésnek bármilyen alacsony vagy magasrendű formája. A legtöbb emberben sohasem kristályosul a világnézete világos, elvont formába, de ott van feloldva a legegyszerűbb ember lelkében is, ott szunnyad a tudat alatt és láthatatlanul kormányozza minden megnyilatkozását. Az ilyen világnézet tele van zavaros tisztázatlanságokkal, az ösztönök és a bármilyenfokú szellemi kultúra közt felmerülő nagy ellentmondásokkal. A hétköznapi átlagemberben esetről-esetre rögtönözve érvényesíti életformáló erejét a zavaros világkép. Érzéki, konkrét formában jelentkeznek. Ezzel az embrionális alakokkal szemben a filozófia képviseli a világnézetnek — a tudat által zárt és szigorú egységbe teljessé épített — absztrakt és életfölötti rendszerét. E két pólus között rendeződnek el: az *irodalom* és a *művészetek*, egyrészt mint valamiféle kristályosult világnézet kifejezői, másrészt — ezzel egyidejűleg: — az érzéki formának hangsúlyozói.

Az irodalom tehát: az emberi életérzésnek érzéki szavakba csordulása. Nem közvetlenül, elvont módon hirdeti ilyen vagy olyan világnézetet, hanem burkoltan szólaltatja azt meg, azon keresztül, ahogyan az író az életet, a kaotikus életben sodródó embert látja és annak sorsát megrajzolja a regényben, megjeleníti cselekedeteiben a színpadon és amit s amennyit versével kimerít a lelkében kavargó érzéstengerből.

Világnézet nélkül nincs irodalom és ha van, az nem érdemi meg ezt a nevet. És az az írói alkotás vagy oeuvre jut el az érték legmagasabb csúcsára, melyben a legtisztább egységű világnézet fejeződik ki az irodalmi műformák sajátos eszközeinek zárt kereteiben. Ha az íróban minden életprobléma tisztázódott és ez a világnézet vérré vált és idegzállá lett a testében, az életet ennek a «vérnek» benne áramló ritmusára éli és ezek az «idegzálalak» szállítanak benyomásokat az agynak és az agy rajtuk keresztül indítja s irányítja az író minden szellemi gesztusát.

Az irodalom tehát az író világnézete révén a mindenkori élet áramkörébe van kapcsolva. Ez a tény egy állandóan visszatérő nagy kérdést vet fel: milyen mértékben közeledjek az író az időszerű kérdésekhez, vagy mennyire távolodjék

tőlük. Vajjon feleletet adjon-e a maga világnézete szerint az előtte felmerülő napi problémákra, vagyis a program-művészet zászlója alá szegődjék-e, avagy elvonuljon az élet zajától, hogy nem látva és nem hallva a zürzavart, az emberi-ség időtlen szépség-eszményein merengve alkosson-e? . . .

Néhány év előtt nagy vitát kavart egy könyv, mely azzal vádolta meg az írástudókat, hogy elárulták az irodalmat, kiszolgáltatva a hétköznapi eszmék kufárainak. E könyv megjelenése előtt már régen viharzott és tart azóta is a harc a két tábor között: elefántcsont-toronyban éljen-e az író, vagy pedig lövészárokból harcoljon korszerű eszmékért az irodalom eszközeivel és fegyvereivel?

Nem paradoxon akar lenni, ha azt mondjuk, hogy : egyik tábornak sincs igaza !

Az elefántcsont-torony hívei azt hitték és azt hiszik, hogy az ember kikapcsolódhat a mindenkori életből, teljesen félreállhat az idővel egyúttrohanó problémák tülekedéséből és elkülönítheti magát azoknak lármájától. Ma már tudjuk, hogy a l'art pour l'art ugyanolyan irodalmi-művészeti program volt, mint bármelyik más irány. Az élet végtelen folyójában sodródunk valamennyien és csak a halál vet ki minket a partra, az időtlenség mozdulatlan-ságába. A *tour d'ivoire* álmodói hasonlatosak ahhoz az emberhez, aki hátára fekszik a vizen, arcát az örök ég felé fordítja és nem látva maga körül a versenyzők célratorését, a partok suhanását, azt hiszi, mozdulatlanul lebeg a vizek felett. Pedig mindnyájunkat vissz a végtelen víz árja, méltóbb tehát az emberhez : hazug álmok helyett erőteljes karcsapásokkal versenyt úszni emberi célok felé.

Ez azonban megint nem azt jelenti, hogy ha már nem hallgatnak el a létért való küzdelem csatazajában a Múzsák, hát öltözzenek uniformisba, vegyenek fel rohamsisakot és úgy küzdjenek egy-egy eszme oldalán vagy ellen. Gyakorlati értelmű célokat kitűzni és ezekért harcolni a politikusok célja és feladata. Csak ők hisznek abban, hogy ilyen vagy olyan «izmussal» megvált-hatják népüket, vagy az egész világot. Az író csak lásson és érezzen és mondja el mit lát és mit érez, mondja el úgy, hogy ezren és ezren vele lássuk és vele érezzük azt, amit idáig észre sem vettünk. Mutasson nekünk az emberi lélekből olyan csodákat, amelyeket csak ő tudott napfényre bányászni, — mutasson az emberi életből olyan sorsokat, amelyek megvilágítják a mi sok egyéni sorsunkat és sötétben botorkáló utainkat. Az ő kristályosult világnézete hulljon bele sokezer lélekbe és indítsa meg ott is a belső rendeződést, az egységes világkép kialakulását, az életre-eszmélődés lélekformáló gyönyörű folyamatát. Nem kész világnézet-kaszárnyák celláiba behajtó fegyveres legyen az író, hanem építőmester, aki vezeti, irányítja minden lélek önképző munkáját.

Azonban azt látjuk, hogy maguk az írók állnak legtájékozatlanabbul a világraoszbán. Nincs olyan élethitük, mely az irodalmi alkotásaikon keresztül hitet gyűjthetna a lelkek millióiban. Maguk is tétován keresik az előttük meredő problémák megoldását és ezért menekül egyrészt az elefántcsont-toronyba, másrésztük a szellemi lövészárók harcaiba. Ezért van az is, hogy sokan saját bensőjükkel teljesen ellentétes világnézet hirdetői. Mást mond a száj és mást a művük sorok közötti igaz tartalma. Mert nem mindig fedi az írónak, az embernek a világnézetét a mű által képviselt életszemlélet. A lélek elrendelt hitét ilyenkor még nem sikerült az írónak kiemelnie tudata síkjára. Igazi világnézet csak ösztönösen bújik meg a mondatok mélyén, az életben pedig idegenből vett eszmék uralkodnak gondolatain. Ilyen esetben az alkotás szellemi tartalma

a fontos és nem az ember. Az írók világnézeti csoportok szerint való szerveződésének napjaiban könnyen megesik, hogy a látszat és nem a lényeg szerint ítélnék. Nem szabad a másik táborba száműzni a tehetséget, mert ez nemcsak nagy veszteség egy közös művészi célkitűzés versenyzői számára, de gyakran mindörökké megakadályozza azt, hogy az alkotó tudatos emberi világnézete és tudatalatti művészeti akarata egyet jelentsen. Nemcsak Ady Endre lélekszorsára gondolok itt, akinek kínzó kettéosztottsága megoldhatatlan konfliktus maradt és mementót kiált minden eljövendő kornak. Egy őstehetségű mai erdélyi írónk minden sora csupa magyar erő, szótlan nagy magyar-földet-szeretés, költészet. Szabad-e azok közé száműznünk őt, akik közé valónak vallják emberi szavai és megtagadnunk őt, mert még álmodik, mint egy gyermek? Különösen a képzőművészek között pusztít a saját lényegük fel nem ismerésének betegsége. Belemerülve a tárgyi világ szemléletébe, színeibe és formáiba, a konkrét jelenségekkel való foglalkozás közben, a megfelelő filozófiai kultúra hiánya és az igaz művészlélemben mindig felfalálható naivság miatt gyakran nem tudnak ellenállni olyan világnézeti formulák elvállalásának, amelyekhez bensőleg kevesebb közük van, mint valami készenvett gyári ruhához. Egy nagytehetségű piktorunk, akinek minden képéről árad a magyar levegő, özönlik a magyar nap aránya, egyidőben úgy hitte, hogy ő másképpen érez, gondolkodik az életről és nem magyarul. A száj tévedett és nem azok a titkos erők, amelyek beleírják kimondhatatlan és meghatározhatatlan misztikus jelekkel az alkotó igazi világnézetét magába az alkotásba.

Vannak azután kis- és féltehetségek, akik hangos szóval állnak egy-egy zászló alá és műveiket világnézeti jelszavak alatt próbálják becsempészni a köztudatba. Ki kell rekeszteni ezeket, akik szájjukkal egy bizonyos csoport-hoz tartoznak és műveik szellemi tartalma ellentmond ennek a világnézetnek. A hirdetett eszmék közössége nem lehet útleveléértéktelen, vagy hazug értékű irodalmi alkotás számára.

Világnézetet követelünk a műtől, de értéket is. Nem igaz az, hogy nincs ilyen vagy olyan irodalom, csak *irodalom* van: tehát egyesek csak esztétikai értékszínvonalakat akarnak elismerni, de világnézeti kategóriákat nem. Ez azoknak az álarcuk, akik valamiféle világnézetfölötti magasabbrendű irodalomnak a köntösében akarják belopni eszméiket a naiv, gyanútlan közönség házaiba. Nekünk nincs csempészárunk a hajónkon: mi nyíltan valljuk, hogy csak világnézetes irodalomban hiszünk és nyíltan bevalljuk azt is, hogy mi ez a mi világnézetünk.

Azt mondtuk, hogy az író szükségszerűen a benne tudatosan vagy öntudatlanul élő világnézet szemüvegén át látja az életet, embereket és műveiben az ő életérzése és világképe szerint ad feleletet az eléjebukkanó kérdésekre. A felelet akkor lesz időtálló, ha egy olyan létszemlélet diktálta a megoldást, mely nemcsak ma, vagy holnap kielégítő, de a változó viszonyok minden vonalán az marad. Az élet napi problémái semmiféle emberi program alapján meg nem oldhatók. A legmaibb, a legmodernebb, a legradikálisabb életszemlélet, mely a millió-arcú élet-szfinks minden rejtélyét meg tudja oldani: a krisztusi világnézet. Minél inkább élő valósággá lesz egy íróban ez az örök létszemlélet, annál időtlenebb feleletet tud adni a kor sok-sok nagy emberi problémájára. A föld sorsa azt példázza, hogy akkor vannak válságok, kínzó kérdések, bajok, amikor az ember eltávozott a krisztusi életeszménytől. A Krisztustól távoli ember vergődése az események könyörtelen láncában, cselekedetei közben eredménytelen célratörése és visszahullása, lelkének érzelmi

hányattatásai, — mindig megújuló alakban, más és más kor-színezetben, — ez a profán irodalom egész történelme. Az irodalomnak nem lehet nagyobb hivatása, mint az, hogy merészen, bátran, heroikusan tükröt mutatva az életnek, a léleknek, az emberiséget ráeszméltesse a problémák egyetlen megoldására, utat mutasson és a saját kristályosult élethitével tömegek lelkének biztoskezü, emelkedettségű építőmestere legyen.

De az író sohasem él kiszakítva a térből és időből, köti nemcsak kora, hanem minden más alkotónál lenyűgözőbben köti őt egy lerázhatatlan szellemi egységbe művének anyaga, a — nyelv! Az igazi író, minél nagyobb szellem, minél inkább ezek és ezek kiáltó szája, annál inkább nemzeti író! És minél inkább kifejezője nemzetének, annál inkább számíthat nemzetközi komoly elismerésre. Báró Eötvös József szavai ötlenek eszünkbe: «Minden irodalmi műnek nemcsak hatása, de még becse is azon összeköttetéstől függ, melyben az a nemzet életével áll; s bizonyos, hogy világgöltő csak az lehet, ki előbb egy nemzet költője volt. Csak miután gondolatai a szűkebb kört, melyben kimondattak, egészen eltölték, akkor terjednek azok tovább». És nem az a nemzeti író, aki mellét veri, hangoskodik az ő hazafiséga mellett. Egy Berzsenyi Dániel, egy Ady Endre, ha százszor is ostort fontak lángszavakból, hogy megkorbácsolják fajtájukat, *ahogyan* megsuhogtatják a rettenetes szavakat, mélyebben és igazabban magyarok, mint sokan azok közül, akik gáncsolták őket.

A krisztusi lélepszellem és a magyar fajta férfias, kemény szeretete adják azt a koordinátát, melyhez mérjük a magyar írókat és alkotásait. Ennek a két egymást metsző, végtelenbeívelő vékonyka vonalnak a keresztjét minden írónak vállalnia kell, aki hozzánk akar tartozni. Aki nincsen velünk, ellenünk van! Nem törekszünk naívnul a szétszakított magyar irodalom egységének megteremtésére. Ezt a szakadást nem mesterséges erők hozták létre, hanem a lelkek szétbomlása. Az individualizmus szellemi fegyelmet nem tűrő, minden korlátot áttörő önkénye robbantotta fel az egységet. Hogyan lehetne olyanokat, akik még mindig az individualizmus hajsoltjai, egy közös táborba tömöríteni? Az embereknek előbb meg kellene a lélekben váltaniok önmagukat, hogy egy közös eszme képviselői lehessenek. És ha igent mondana is a száj, vajjon a mű nem árulná el az igazat, hogy: egyetlen közös érzésük, gondolatuk nincs a miénkkel?

Igenis: legyen sokszínű és sokcélú a magyar irodalom. Minden diplomáciai manővernél, mely ideig-óráig egy táborba tömörít olyanokat, akik ketten se férnek meg egymással — szebb diadal lesz az, ha velünk közös hitű új, fiatal sereg támad körülöttünk és együtt haladunk tovább a közös cél felé.

Minden nemzedék másképpen lát és másképpen érez, mint az előttejáró. Ez nem «fejlődést» jelent, mint ahogyan sokan büszkén hirdetik, hanem folytonos, folyamatos és feltartóztathatatlan változást. Jelenti: az életet! Ha két generáció *szembenáll* egymással: jelenti, hogy az idősebb nemzedék elmaradt az élettől, — a mult érzés- és szemléletformái között tévelyeg. Nem akar tudomást venni az élet, az emberek, a problémák megváltozásáról, erőszakkal csirájában fojt el, megvet és kiközösít minden reformot és így mesterségesen idézi fel a reakciót, az irodalmi vagy művészeti forradalmat, melynek révén a fiatalok érvényesülésüket remélik. Harminc év előtt a generációk szétszakadásával kezdődött a magyar irodalmi széthullás. Ma, az új nemzedék, a mai húszévesek egy nagyon megváltozott, zilált élet új keretei között, az elődök elnyomását nem ismerve, csak tájékozatlanul állnak az irodalmi vadonban,

de nem kell az apák ellen harcolniok. Ez hátrány egyrészt, mert az érvényesülésért vívandó harc pillanatnyi cél lehetne, mely közös táborba tömöríti őket, másrészt előny, mely a szétszórt, tétova lelkeket nem gátolja a tradicionális fejlődésvonal követésében. A hagyomány nem jelent meddő konzervativizmust. A hagyomány talaj, amelyhez erősen odatapadnak a jövő felé vezető sínek. És a sínek nem azért vannak, hogy vesztegeljen rajtuk a vonat. Hanem hogy suhogjon a múltó pillanattal a holnapok felé. És azon sem szabad megbotránkozunk, ha ez az új nemzedék néha elhagyja a hagyományok talaját, amikor nagy szellemi távolságokat gyorsan akar átszelni. Akkor is a föld az, melyen nekifut a gép és ahová leereszkedik, ha célját elérte.

Úgy érezzük, hogy a mai fiatalság lélekalkata magán viseli nyíltan vagy önmaga előtt is rejtve, titkolva annak a két eszmének a jegyét, melyet céljaink homlokán látunk fényleni. Ennek a jelében hívjuk szeretettel a fiatalokat és nyújtunk kezet minden közöscélú tiszta írói akaratnak bajtársi kézfogásra.

Keresztény és nemzeti irodalom mai, korszerű életprogrammal betöltve, ez az, amiért küzdött eddig is és küzdeni akar megnövekedett és fokozottan tudatos erőkkkel a «Napkelet». Azt mondtuk, hogy az igazi irodalom nem lehet tendenciózus, de a belőle kisugárzó világnézetnek nagy lélekformáló ereje van. A különböző emberi világnézetek életben való érvényesülésének útját mindig az irodalom készítette elő a lelkekben. A szétszakított irodalom egyesítése reménytelen célkitűzés, de sokszorosan szebb és nagyobb feladat beteljesítése a lelkek egységének megteremtése egy eszme jegyében. A magyar olvasótábor belső világnézetei átfórmálásának heroikus munkájával egyidejűleg magától némul majd el az a hangzavar, mely ma az irodalom zenekarából a közönség felé száll. Nem próbálgatják többé egyesek a maguk kis egyéni futamait, hanem minden hangszer a maga helyén, a maga idejében, egy testetlen művészi akarat által harmóniába hangolva zendül majd fel, hogy az irodalom polifóniája a megújult magyar életet hirdesse.

Molnár C. Pál.

Fametszet.